

Děti z uprchlických rodin

Zuzana Čápková
Monika Marxtová

Zuzana Čápková

Je studentkou speciální pedagogiky na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze se zaměřením na tyflopédii a etopedii. Absolvovala kurz a verifikační zkoušku instruktorů prostorové orientace a samostatného pohybu zrakově postižených a nevidomých s akreditací MŠMT v Institutu rehabilitace zrakově postižených při Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 2004 pracuje v Organizaci pro pomoc uprchlíkům jako koordinátorka volnočasových aktivit (specializace: nezletilí žadatelé o azyl a cizinci bez doprovodu).

Mgr. Monika Marxtová

Vystudovala Univerzitu Karlovu v Praze - Filozofickou fakultu, obor psychologie. Tématem její diplomové práce byly „Psychologické aspekty adaptace Francouzů na pobyt v Praze“. V r. 2002 v rámci projektu Erasmus studovala psychologii ve Francii. Zkušenosti získala jako kmenový supervizor Linky bezpečí, v současné době pracuje jako psychologka v Psychiatrické léčebně Bohnice a působí jako konzultant Linky bezpečí ve Sdružení Linka bezpečí.

→ OBSAH*Mgr. Monika Marxtová*

→ 1. ÚVOD	5
1.1 Azyl	5
1.2 Azylová procedura	6
→ 2. PROBLÉMY UPRCHLICKÝCH RODIN	8
2.1 Odlišnost kultur	8
2.2 Posttraumatická stresová reakce	9
2.3 Změna rodinného systému	10
→ 3. DĚTSKÉ PROBLÉMY	11
3.1 Úmluva o právech dítěte	11
3.2 Škola	12
3.3 Hra	13
→ 4. DOBROVOLNICKÉ PROGRAMY	13
→ 5. LITERATURA	14

Zuzana Čápková

→ 6. PÉČE O NEZLETILÉ CIZINCE BEZ DOPROVODU V ČESKÉ REPUBLICE	15
6.1 Vývoj péče o nezletilé cizince bez doprovodu	15
→ 7. ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI – CIZINCE	16
7.1 Středisko výchovné péče	16
7.2 Diagnostický ústav tzv. „Modrá škola“	16
7.3 Dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav „Permon“	17
→ 8. LITERATURA	19

→ 1. ÚVOD

Mgr. Monika Marxtová

Migrace obyvatelstva je přirozeným fenoménem a provází lidské dějiny už odnepaměti. Odhaduje se, že v současné době žije 150 milionů lidí mimo svoji mateřskou vlast, což jsou zhruba 2 % světové populace¹. Rozmístění migrantů je velmi nerovnoměrné. Asi jedna třetina světové populace migrantů obývá území sedmi nejbohatších zemí světa (Německo, Francie, Velká Británie, Itálie, Japonsko, Kanada a USA). Někteří lidé přicházejí do nové země, protože hledají dobrodružství, nové zážitky, byla jim nabídnuta pracovní příležitost nebo se do ciziny odstěhovali za někým blízkým. Někteří lidé však neměli to štěstí, aby o svém přestěhování rozhodli úplně svobodně. Takoví lidé museli opustit svoji zemi, protože se v ní necítili bezpečně. Tito lidé, uprchlíci, opouštějí svoji zemi často za velmi dramatických okolností a utíkají do zemí, ve kterých se snaží najít azyl pro sebe, případně pro celou svoji rodinu. Na celém světě žije přibližně 30 milionů uprchlíků a lidí nuceně vysídlených.

Solidarita a pomoc v nouzi těmto lidem je znakem vyspělých zemí. Před rokem 1989 byla situace v ČR spíše opačná. Lidé odcházeli do zahraničí a hledali tam azyl. Učili se cizí jazyk a postupně se zapojovali do místního života. Od té doby se situace obrátila a naopak Česká republika jako ostatní vyspělé země přijímá uprchlíky a v azylových procedurách rozhoduje o udělování azylu. Mezi uprchlíky, kteří proudí do Čech, je také velké množství dětí, které přicházejí v doprovodu svých rodičů, případně zákonného zástupce nebo jsou bez doprovodu. Děti jsou ještě velmi zranitelné a prožitá traumata u nich mohou způsobit celoživotní následky. Proto je nutné, aby se jim dostalo náležitě péče a jejich vývoj mohl pokračovat bez větších následků.

V následujícím textu se pokusíme nejprve obecně popsat azylovou proceduru a nastíníme některé problémy, které s sebou uprchlictví nese a také to, jak se tato skutečnost promítá do uprchlických rodin. V centru zájmu budou především uprchlické děti a možnosti jejich ochrany a pomoci.

¹ Drbohlav, 2001

1.1 Azyl

Azyl získávají pouze cizinci, kteří splňují kritéria uprchlíků. Podle Ženevské úmluvy z roku 1951 je uprchlík *jedinec, který se kvůli svému strachu z pronásledování z důvodu rasy, náboženského přesvědčení, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo pro politické názory nachází mimo zemi svého původu*. Ve speciálních případech je možné udělit také humanitární azyl - azyl ze zdravotních důvodů. Pokud jedinec získá azyl, mohou jeho rodinní příslušníci (manžel, dítě do 18 let) získat azyl za účelem sloučení rodiny.

Oproti tomu migranti z ekonomických důvodů azyl nedostávají. Ti svoji zemi opustili dobrovolně, především kvůli zlepšení své ekonomické situace. Do země svého původu se mohou kdykoli vrátit.

Hranici mezi oběma skupinami je často obtížné určit. Strach z pronásledování a ekonomické důvody se často vyskytují společně.

1.2 Azylová procedura

Po příjezdu do Čech, po překročení státní hranice, je třeba, aby cizinec oznámil svůj úmysl požádat o azyl. Poté se musí dostavit do přijímacího střediska, kde probíhá vstupní procedura (identifikační úkony a zdravotní prohlídka) a v tu dobu je zahájeno azylové řízení. Podle zákona má Odbor azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR vydat rozhodnutí do 90 dnů od zahájení řízení, ale tato lhůta může být ministerstvem prodloužena. Na konečné rozhodnutí čekají žadatelé v pobytových střediscích, kde mají zajištěno ubytování, stravu, základní hygienické potřeby a mají nárok na bezplatnou zdravotní péči v rozsahu péče hrazené zdravotními pojišťovnami. Žadatel může vzít kdykoli v průběhu řízení svoji žádost zpět a požádat ministerstvo o úhradu nákladů spojených s návratem do země původu.

V roce 2005 podalo žádost o udělení azylu 7295 lidí, z toho bylo více než polovina dětí (4021 s doprovodem a 100 bez doprovodu). Oproti tomu azyl byl udělen pouze ve 251 případech, což představuje pouze 3,5 %.

Tabulka: Rozdělení žadatelů o azyl v roce 2005 podle věku a pohlaví²

Státní příslušnost	Dospělí			Děti (0 – 17 let)			Celkem
	Muži	Ženy	Celkem dospělí	Chlapci	Dívky	Celkem děti	
Bělorusko	143	49	192	14	10	24	216
Čína	168	89	257	20	10	30	287
Indie	310	-	310	32	-	32	342
Mongolsko	64	44	108	9	2	11	119
Rusko	108	80	188	35	37	72	260
Slovensko	167	152	319	207	185	392	711
Ukrajina	573	354	927	32	28	60	987
Vietnam	146	56	202	4	2	6	208
Celkem	2296	978	3274	423	324	747	4021

V tabulce jsou uvedeny pouze národnosti, které přesahují počet 100, ostatní národnosti viz. statistika MVČR.

² Podle statistiky Ministerstva vnitra www.mpsv.cz/statistiky/2005/uprch_rok/4de_rok.html

→ 2. PROBLÉMY UPRCHLICKÝCH RODIN

2.1 Odišnost kultur

Obecným problémem, se kterým se potýkají všichni cizinci v nové zemi, je odlišnost kultur a s tím spojený jev „kulturního šoku“. Každá **kultura** má svůj vlastní systém hodnot, navyklé způsoby chování a neverbální komunikace, které jsou pro jedince této kultury normální a cizincům mohou připadat nezvyklé.

Příkladem může být neverbální komunikace Vietnamců. V jejich kultuře je zvykem, že když je někdo kárán, tak se usmívá. To může být v naší kultuře interpretováno jako projev zdrcosti a podle toho na takového jedince můžeme zpětně reagovat podrážděně.

Klasickým příkladem je rozdílnost v zóně osobního prostoru, kdy při překračování osobní zóny na nás může druhý působit „vlezlým“ dojmem.

Rozdíly nejsou většinou uvědomovány, působí na nevědomé úrovni. Znalostí a uvědoměním si odlišností kultur můžeme předcházet zbytečným nedorozuměním. Měli bychom tedy být v interkulturní komunikaci na podobné odlišnosti připraveni a nehodnotit pro nás zvláštní chování příliš rychle.

Kulturní šok byl již popsán v roce 1960. Jedná se o přirozenou adaptační reakci na cizí kulturu. Objevuje se po příjezdu do cizí země a má několik fází:

1. *Nadšení* - Po příjezdu do nové země přichází euforie ze všeho nového. Jsou vnímány pouze povrchní znaky. Člověk si vystačí s vnitřním monologem.
2. *Frustrace* – Po prvním nadšení přichází vystřízlivění. Člověk je již psychicky vyčerpán z neustále nových zážitků a začíná být citlivý na vše negativní v porovnání s původní kulturou a začíná kritizovat a odsuzovat. V této fázi může frustrace přejít až do deprese a někteří lidé mohou svůj pobyt v nové zemi ukončit a vrátit se zpět domů.
3. *Přizpůsobení* – Člověk začíná více pronikat pod povrch věcí, začíná více komunikovat s místními lidmi a začíná realisticky vnímat jejich kladné i záporné vlastnosti.
4. *Návrat* – Po návratu do původní země se objevují znovu potíže s přizpůsobením se domácí kultuře. Člověk opět mívá tendenci vidět tentokrát svoji kulturu velmi kriticky. Délka trvání přizpůsobení závisí na délce pobytu a na síle prožitku. Někdy může přizpů-

sobování trvat několik let a někdy se stane, že se člověk po zbytek života své původní kultuře zcela nepřizpůsobí.

V případě uprchlíků je situace ztížena tím, že se nemohou v případě špatného přizpůsobení volně rozhodnout, že se vrátí do své původní země. Intenzita kulturního šoku může být různá, od pouhé rozladěnosti až k vážnějším psychickým potížím. Záleží na několika faktorech: na délce trvání pobytu, na podobnosti nové a původní kultury, na psychickém zdraví jedince, na typu osobnosti, na předchozí zkušenosti s pobytem v cizí zemi a na úrovni znalosti cizího jazyka. K překonání kulturního šoku pomáhá otevřenost novým zkušenostem, nehodnocení odlišné kultury měřítky kultury vlastní a velmi užitečná bývá také komunikace s místními lidmi, která se neomezuje pouze na úředníky nebo davu spěchajících lidí na ulicích. Další podporou v této obtížné situaci je také kontakt s lidmi doma, kteří mohou sloužit jako podpora.

Intervence: Češi mohou napomoci překonat úvodní fázi kulturního šoku. Stejně tak jako by cizinci neměli hodnotit kulturu místní, také Češi by neměli odsuzovat a hodnotit kulturu uprchlíků. V kontaktu bychom měli být stejně jako druhá strana otevření a nehodnotit kulturu jako celek „Ukrajince, Afričany, Čečence“, ale měli bychom si vytvářet názory na konkrétního člověka, bez předem daných předpokladů a stereotypů. Bohužel xenofobie - strach z cizinců a rasismus jsou slabiny české společnosti, přestože poznávání nových kultur bývá pro člověka velmi obohacující.

2.2 Posttraumatická stresová reakce

Posttraumatická stresová reakce je opožděná reakce na nějakou traumatizující událost, která by pravděpodobně způsobila hluboké rozrušení téměř u kohokoli. Někdy se může objevit až půl roku po události. Typické je pro ni znovuprožívání traumatu v podobě vzpomínek, snů a nočních můr. Důsledkem může být odtažení od ostatních lidí, neschopnost prožívat radost, deprese nebo vyhýbání se situacím připomínajícím trauma. Dále se můžou vyskytnout problémy s usínáním, podrážděnost, návaly hněvu nebo poruchy soustředění.

U dětí se můžeme setkat po traumatizující události s hrami, které znázorňují trauma. Objevit se mohou i děsivé sny nebo poruchy chování.

Uprchlíci, kteří přijdou do Čech, odcházejí ze své země často za velmi dramatických okolností: přicházejí ze zemí válečných konfliktů, někdy mohli ztratit blízkého člena rodiny, což jsou všechno velmi traumatizující události, a proto se u nich s posttraumatickou stresovou poruchou můžeme setkat.

Intervence: Někdy pomáhá překonat traumatizující událost pouhý čas, návrat k „normálnímu“ životu, ale v některých případech je nutná odborná psychologická pomoc.

2.3 Změna rodinného systému

Uprchlíci přicházející do Čech pocházejí většinou z kultur, kde je pro jedince kromě nukleární rodiny velmi důležitá také širší rodina - prarodiče, strýcové, tety a další příbuzní. Příchodem do Čech se tato silná pouta většinou naruší nebo úplně zpřetrhají. Ve věcech, ve kterých se lidé doma mohli spolehnout na příbuzné, se musejí spolehnout sami na sebe.

Další, důležitou změnou je ztráta zaměstnání, což je důležité především pro muže, kteří ztrácejí roli živitelů rodin a mohou se cítit nedoceňováni a frustrováni. Práce přináší kromě finančního ohodnocení také společenské uznání a zabere většinou podstatnou část dne. O všechny uvedené přínosy jsou uprchlíci v uprchlických táborech ochuzeni. Dostávají sice určité množství peněz jako kapesné, ale to je s běžným platem nesrovnatelné. Ztráta využití volného času může vést k tomu, že mají čas příliš se zabývat svými problémy.

Pro rodiny v uprchlických táborech jsou zřízeny jídelny. Tím i ženy přicházejí o vyplnění volného času a o smysluplnou činnost. Navíc často musejí jíst jídla, která jsou pro ně exotická. Ženám, které mají děti, zůstává smysluplná starost a péče o děti a o rodinu.

Role dětí v rodině záleží na jejich věku. Děti, které už chodí do školy a naučí se česky, se stávají pro rodinu důležité tím, že jsou schopny jako první komunikovat s místními lidmi. Uvedené problémy mohou velmi ovlivňovat rodinné prostředí. Pro zdravý vývoj dětí je však rodinné prostředí důležité vzhledem k přijímání rodičovských i mužských a ženských rolí. Je proto velmi důležité co nejdříve obnovit „normální“ funkci rodiny.

→ 3. DĚTSKÉ PROBLÉMY

Děti jsou velmi zranitelné tím, že se vyvíjejí a negativní zkušenosti se mohou projevit v dospělosti. Proto je tak důležité zabývat se dětskými problémy. Na pravděpodobný problém nás mohou upozornit problémy v chování, např. přílišné samotářství a stažení se do sebe, problémy v kolektivu, agresivita. Dále pak je třeba věnovat pozornost případné úzkostnosti dítěte a poruchám spánku, nočním můrám.

Zdravý vývoj dítěte záleží na jeho rodinném i společenském prostředí. Proto se pomoc dětem uprchlíků dělí na tři části:

- *přímá pomoc dětem* – možné je působení na dítě ve škole i mimo školu. Mimo školu probíhají různé dobrovolnické programy. Vhodné je také vytvoření prostředí pro setkávání dětí a pro hry;
- *pomoc dětem prostřednictvím jejich rodin* – příznivé rodinné prostředí je pro zdravý vývoj dítěte nezbytné. Rodiny jsou odtrženy od svého původního prostředí, od širší rodiny, někdy dojde ke ztrátě člena rodiny apod. Na novou situaci se musejí rodiny postupně adaptovat;
- *pomoc dětem i rodinám skrze jejich komunity* – komunita představuje pro jedince kontakt s původní zemí a zvláště v případě neúplné rodiny bývá pro jedince velkou oporou.

3.1 Úmluva o právech dítěte

Úmluva o právech byla přijata 20. listopadu 1989 v New Yorku a Česká a Slovenská federativní republika ji podepsala o necelý rok později, 30. září 1990. Práva stanovená touto úmluvou mají být zabezpečena každému dítěti nacházejícímu se na území naší republiky, vztahují se tedy i na děti uprchlíků.

- „Každé dítě žádající o statut uprchlíka nebo se statutem uprchlíka má právo na ochranu a humanitární pomoc při využívání práv stanovených touto úmluvou.“(čl. 22) Úmluva stanoví nejen ochranu a pomoc, ale i „vyhledávání rodičů nebo jiných členů rodiny dítěte-uprchlíka s cílem získat informace potřebné k jeho opětovnému spojení s rodinou“;

- „Děti mají právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství.“ (čl. 14).
Uprchlické děti pocházejí často z velmi odlišných náboženských tradic a mají samozřejmě právo si ponechat svoje původní náboženství, zvyky a tradice. Ve škole nesmí být nuceny do věcí, které se přiči jejich náboženskému přesvědčení;
- „Děti mají být chráněny před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbávání nebo nedbalého zacházení, trýznění nebo vykořisťování, během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoli jiných osob starajících se o dítě.“ (čl. 19)

Uprchlické děti mají právo na stejnou ochranu před zneužíváním jako české děti. Různé výchovné styly, různá náboženství ani velmi zátěžová situace jakou uprchlictví je, nemůže být omluvou pro tělesné ani psychické týrání dětí. V případě zjištění takového chování by se mělo postupovat stejně jako v případě týrání českých dětí. Podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí státní orgány, pověřené osoby, školy, zdravotní zařízení a další zařízení určené pro děti, které zjistí, že je dítě psychicky nebo fyzicky týráno či jinak zanedbáváno, mají oznamovací povinnost vůči obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností (orgánu sociálně-právní ochrany dětí).

3.2 Škola

Uprchlické děti musejí v Čechách absolvovat povinnou školní docházku. Školní prostředí je výhodné v tom, že se děti naučí česky, přijdou do kontaktu s ostatními dětmi a na chvíli se vzdálí z rodinného prostředí, kde může být napjatá atmosféra. Ve škole dětem usnadňuje situaci to, že v uprchlických zařízeních bývá více dětí uprchlíků a ve třídě nejsou sami cizinci. Velmi důležitý bývá citlivý přístup učitelů a užití multikulturní výchovy ve vzdělávání.

3.3 Hra

S dětskou hrou se setkáváme už od počátků lidské populace. Je nejenom zábavou, ale je navíc nezbytná v procesu učení. Děti si spontánně začínají hrát už od nejužlejšího věku. Nejprve si hrají sami, případně s někým dospělým, pak paralelně vedle sebe a nakonec s ostatními dětmi při kooperující hře. Při hře se děti nejdříve cvičí především v senzomotorice, ale s příchodem společné hry si nacvičují nejrůznější sociální dovednosti, napodobují chování dospělých. Zkouší si nejrůznější role, učí se spolupráci i soutěžení. Další důležitou oblastí, kterou hra rozvíjí, jsou emoce a fantazie. Při hře nejsou děti pouze pasivní příjemci jako například při sledování televize, ale aktivně zapojují svoji fantazii a emoce.

Velmi důležitou funkcí hry je i určité odreagování, které je právě u uprchlických dětí velmi potřebné. Při hře se děti navíc mají možnost vzájemně poznat a vytvářet tak vztahy mimo původní rodinu. V uprchlických zařízeních je proto třeba vytvořit prostor, ve kterém by se mohly děti poznávat a hrát si.

➔ 4. DOBROVOLNICKÉ PROGRAMY

Dobrovolníci z řady neziskových organizací se podílejí na organizaci kulturních a volnočasových aktivit dětí v uprchlických táborech. Jsou to například Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU), Poradna pro uprchlíky Českého Helsinského výboru, Dobrovolnické centrum Frýdek-Místek a další.

Dobrovolníci se podílejí na naplnění volného času dětí, vymýšlejí nejrůznější aktivity sportovní, výtvarné, poznávací a další. Při různých příležitostech na Vánoce, Mikuláše nebo Velikonoce pořádají kulturní programy. V letních měsících pak organizují letní tábory.

Pro děti mají programy význam v tom, že se mohou lépe poznat s ostatními dětmi, mohou se naučit nové dovednosti, ale i prožít příjemné a radostné zážitky. Dospělí z programů mohou také profitovat zapojováním do programů i do jejich přípravy.

→ 5. LITERATURA

Drbohlav, D.: *Mezinárodní migrace obyvatelstva - pohyb i pobyt (Alenka v kraji divů)*. In: Šišková, T.: *Menšiny a migranti v České republice*. Portál, Praha 2001

Kopuleťá, G., Nováková, P.: *Nezletilí bez doprovodu*. Organizace pro pomoc uprchlíkům, 2005

Smolík, P.: *Duševní a behaviorální poruchy*. Maxdorf, 2002

Vacková, P.: *Dítě – uprchlík v České republice*. Absolventská práce na Vyšší odborné škole sociálně právní Praha 10, 2002

Kdo chce žít v Česku; Komunity cizinců, integrace, vzdělávání, státní občanství. Člověk v tísni, 2004

Uprchlíkem v Česku; Azylová politika, žadatelé o azyl, děti jako uprchlíci... Člověk v tísni, 2004

Zákon č. 104/1991 Sb., číslo části 22/1999, Úmluva o právech dítěte

→ 6. PÉČE O NEZLETILÉ CIZINCE BEZ DOPROVODU V ČESKÉ REPUBLICE

Zuzana Čápková

6.1 Vývoj péče o nezletilé cizince bez doprovodu

Do roku 2004 byli nezletilí žadatelé o azyl umísťováni do Pobytového střediska Ministerstva vnitra ČR určeného výlučně pro žadatele o azyl. V pobytovém středisku v Kostelci nad Orlicí byla zřízena chráněná zóna určená speciálně pro nezletilé žadatele o azyl bez doprovodu. Chráněná zóna byla jednopatrová budova vyhrazená pouze pro nezletilé žadatele o azyl, do které nesměl žádný dospělý mimo pracovníků střediska nebo pomáhajících organizací. Tím byli nezletilí bez doprovodu chráněni od návštěv ostatních dospělých žadatelů o azyl ubytovaných ve středisku.

V tomto zařízení pobývali nezletilí žadatelé o azyl po celou dobu azylového řízení, tedy i mnoho měsíců. Pokud se necítili dobře, mohli ve středisku navštívit lékaře, popř. psychologa.

Nezletilí starší 15 let již neměli povinnost školní docházky a možnosti využití volného času byly velmi omezené. Měli zde možnost jednou týdně navštěvovat nepovinný kurz českého jazyka. Nezletilí bez doprovodu měli péči sociálních pracovníků zařízení, avšak výchovná péče zde chyběla. Absence jasně daného režimu, který by vedl ke smysluplnému naplňování volného času, dalšímu vzdělávání, přípravě na budoucí povolání a zodpovědnému uvažování o budoucnosti jedince, byla velkým problémem. Jediným pevným režimem pro nezletilé bez doprovodu byl výdej jídla. Takto trávený čas měl na většinu z nich neblahé psychosociální dopady. Přestávali zvládat řešení základních každodenních situací, někteří se bez očividné příčiny dostávali do afektu, měli sklon k agresivitě nebo upadali do depresí. Po nabytí zletlosti byli z chráněné zóny přemístěni k dospělým žadatelům o azyl a již se jim neposkytovala žádná „specifická“ péče.

Nezletilým bez doprovodu, kteří nepožádali o azyl, nebyla poskytována žádná péče. Byli tak vystaveni nežádoucím sociopatologickým vlivům a stávalo se, že se někteří stali obětmi obchodu s lidmi a beze stopy mizeli.

→ 7. ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI – CIZINCE

Zařízení pro děti - cizince bylo zřízeno Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v červnu 2004. Od června 2004 začal fungovat Diagnostický ústav pro děti – cizince v Praze na Hájích (tzv. Modrá škola) a následně v září 2004 i Dětský domov a Výchovný ústav pro děti – cizince (tzv. Permon) ve Vestci u Příbrami.

V současné době pod hlavičku Zařízení pro děti – cizince spadají tyto typy zařízení: Středisko výchovné péče, diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav s praktickou školou a základní škola. Péče v těchto zařízeních odpovídá zhruba péči poskytované českým dětem v obdobných zařízeních s některými modifikacemi s ohledem na specifické potřeby dané skupiny.

Do Zařízení pro děti - cizince jsou v současnosti dříve či později umístěni všichni nezletilí cizinci bez doprovodu, kteří se nacházejí na území České republiky.³ Děti jsou do zařízení umísťovány na základě předběžného opatření soudu. Přijímání nezletilých bez doprovodu do Zařízení pro děti - cizince je zcela obdobné jako v případě českých dětí. Návrh na umístění podává Orgán sociálně-právní ochrany dětí a o umístění vždy rozhoduje soud.

7.1 Středisko výchovné péče

Středisko výchovné péče (dále jen SVP) sídlí v Praze na Hájích ve stejné budově jako diagnostický ústav. SVP je v tomto případě ambulantním poradenským pracovištěm pro děti s poruchami chování a jejich rodiče. Je k dispozici jak českým rodinám, tak rodinám cizinců.

7.2 Diagnostický ústav tzv. „Modrá škola“

Diagnostický ústav pro děti – cizince (dále jen DÚ) v současné době sídlí v Praze – Hájích. Děti v tomto zařízení zůstávají zpravidla 8 týdnů, během nichž jim je věnována veškerá odborná péče psychologa, etepeda, speciálních pedagogů, vychovatelů, učitelů, sociálních pracovníků a provedena základní diagnostika pedagogická, psychologická, zdravotní a sociální.

³ A to bez ohledu na to, zda požádali o azyl či nikoli, nebo děti cizí státní příslušnosti, které projevují znaky poruch chování.

Do čtyřadvaceti hodin od příjmu dítěte se dostaví tlumočnick jazyka, kterým dítě hovoří, pokud se česky není schopno samo domluvit. Dítě je seznámeno se svými právy a povinnostmi, pravidly a režimem zařízení a aktuální situací, ve které se nachází.

Kapacita diagnostického ústavu (dále jen DÚ) je 12 míst, tedy dvě výchovné skupiny po šesti dětech.

V rámci DÚ je zřízena jedna třída základní školy a jedna třída diagnostická, která je určena pro děti s ukončeným základním vzděláním. Vzhledem k tomu, že většina dětí nemá v ČR doklady o dosaženém vzdělání, zjišťuje se během vzdělávacích činností úroveň dosažených znalostí dítěte.

Na základě výsledků diagnostických, vzdělávacích, terapeutických, výchovných a sociálních činností, zpracuje DÚ komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb každého dítěte.

7.3 Dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav „Permon“

Po zhruba 8 týdnech, které děti stráví v diagnostickém ústavu, jsou přemístěny na Permon. Dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav fungují v rámci jednoho zařízení. Do Dětského domova jsou umísťovány děti, které se domluví česky a docházejí do běžných českých škol v okolí. V dětském domově se školou jsou děti do 15 let, které se česky teprve učí a vzdělávají se v základní škole v rámci zařízení. Ve výchovném ústavu jsou děti starší 15 let, které se vzdělávají v praktické škole také v rámci zařízení. Při přijímacích zkouškách na běžné střední školy jsou tyto děti osvobozeny od zkoušky z českého jazyka, vzhledem k tomu, že není jejich rodným jazykem.

V klasickém českém systému ústavní výchovy jsou do dětských domovů se školou a výchovných ústavů umísťovány děti s poruchami chování⁴. Zařízení pro děti – cizince však slouží všem dětem cizí státní příslušnosti bez doprovodu. A tak jsou v zařízení jak děti odloučené od příbuzných, tak děti s poruchami chování.

Dle zákona o výkonu ústavní výchovy dětské domovy se školou a výchovné ústavy obecně zajišťují péči o děti, které nemohou být vzhledem k poruchám chování vzdělávány ve škole, jež není součástí dětského domova. V případě nezletilých cizinců bez doprovodu nejsou důvodem, proč nemohou být vzdělávány mimo zařízení, poruchy chování, ale jazyková bariéra.

⁴ Poruchy chování jsou chápány jako dlouhodobé porušování obecně platných společenských norem.

Pokud se naučí dostatečně česky, mohou být děti zařazeny do běžných českých škol mimo zařízení. V rámci Permonu je zřízena základní škola a praktická škola. Na základní škole se využívá možnosti rok vyučovat jen český jazyk, ale praktická škola tuto možnost vzhledem k osnovám nemá. Využívá tedy 20 % variability osnov a rozšiřuje výuku českého jazyka v rámci možností. Praktická škola nabízí možnost studovat obor kuchař, zahradnické práce nebo šití.

I po dosažení zletilosti může nezaopatřený cizinec v zařízení zůstat, a to na základě smlouvy, kterou uzavře se zařízením, za podmínky, že se připravuje na budoucí povolání. Smlouvu je možné prodlužovat až do věku 26 let.⁵

V současné době je v zařízení šest výchovných skupin po šesti až osmi dětech. Vzhledem k tomu, že Zařízení pro děti – cizince je spádové pro celou Českou republiku a ročně k nám přichází cca 100 nezletilých bez doprovodu (i když ne všichni u nás zůstávají) bude v budoucnu nutně kapacitu zvýšit. Výchovná skupina v zařízení se sestavuje s přihlédnutím k věku a pohlaví nezletilých bez doprovodu, ale i k jejich specifickým náboženským, sociálním a kulturně historickým zvyklostem, ale ne vždy kapacitní podmínky dovolují tvořit takto ideální skupiny. V Permonu mohou být umístěny také nezletilé matky spolu s jejich dětmi.

V porovnání s dobou před rokem 2004 se situace nezletilých cizinců bez doprovodu u nás nesrovnatelně zlepšila. Děti mají v Zařízení pro děti – cizince veškerou odbornou pomoc, kterou vzhledem ke svému věku a své specifické situaci potřebují. Každému je umožněno vzdělání, děti si mohou vybírat z mnoha volnočasových aktivit, věnovat se svým koníčkům, je zde brán ohled na rozdíly jednotlivých kultur apod. Se zařízením spolupracují nevládní organizace, které dětem poskytují právní a sociální poradenství.

Největším problémem, který stále přes veškerou péči trápí většinu dětí, je jejich nejasná budoucnost ohledně pobytového statusu v České republice po dosažení osmnácti let. To, že se naučí český jazyk a vystudují u nás školu automaticky neznamená, že budou moci zůstat v ČR. Tato nejistota má velký vliv na psychosociální vývoj osobnosti dospívajících, protože právě jednou ze základních psychických potřeb člověka je smysluplná budoucnost.

⁵ To platí jen za předpokladu, že splňuje pobytové podmínky předepsané zákonem č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců v platném znění.

→ 8. LITERATURA

1. Gotteltová, K., Kopuleťá, G.: Situace nezletilých žadatelů o azyl a cizinců bez doprovodu v ČR/ Monitorovací zpráva za období září 2003 – červen 2004/, Latner Zlín 2004, 1. vydání
2. Kopuleťá, G., Nováková, P.: Nezletilí bez doprovodu, Latner Zlín 2005, 1. vydání

- **Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem, státním rozpočtem České republiky a rozpočtem hlavního města Prahy**

- **ESF napomáhá rozvoji zaměstnanosti podporou zaměstnanosti, podnikatelského ducha, rovných příležitostí a investicemi do lidských zdrojů.**

Copyright:
Vzdělávací institut ochrany dětí o.p.s., Zuzana Čápková, Monika Marxtová

Typografická úprava:
AGAMA poly-grafický ateliér, s. r. o., Na Výši 4, 150 00 Praha 5

Tisk:
Květoslav Zaplatílek, Vesec 66

Vydal:
Vzdělávací institut ochrany dětí v roce 2006
U Pergamenky 1511/3, 170 00 Praha 7

ISBN 80-86991-76-8

VZDĚLÁVACÍ INSTITUT
OCHRANY DĚTI